

ЧИННИК ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ФРН

Проведено аналіз впливу чинників екологічної безпеки на прийняття зовнішньополітичних рішень у ФРН. Окрема увага приділена аспектам енергетичної диверсифікації, проблемам розвитку відновлюваної енергетики та використання факторів навколишнього середовища для реалізації політичних й економічних інтересів ФРН. Визначено, що екологічна проблематика займає суттєве місце в зовнішній політиці й значно впливає на національну безпеку сучасної Німеччини.

Ключові слова: ФРН, ЄС, екологічна безпека, енергетична безпека, відновлювані джерела енергії, енергоощадні технології, глобальні кліматичні проблеми.

It is carried out an analysis of the influence of the factors of ecological security on developing the foreign policy decisions in Germany. Special attention is paid to questions of the energy diversification, problems of the development of the renewable energy issues as well as using of the environmental aspects for the implementation of German political and economic interests in the international context. It is determined, that the ecological problems take a significant part in German foreign policy as such as greatly affect its national security.

Keywords: Germany, European Union, ecological security, energy security, renewable energy resources, energy-saving technologies, global climate-change problems.

Проведен анализ степени влияния факторов экологической безопасности на принятие внешнеполитических решений в ФРГ. Особое

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Андрущенко С.В.

внимание уделено вопросам энергетической диверсификации, проблемам развития возобновляемой энергетики, а также использования аспектов развития окружающей среды для реализации политических и экономических интересов ФРГ. Определено, что экологическая проблематика занимает существенное место во внешней политике и значительно влияет на национальную безопасность современной Германии.

Ключевые слова: *ФРГ, ЕС, экологическая безопасность, энергетическая безопасность, возобновляемые источники энергии, энергосберегающие технологии, глобальные климатические проблемы.*

Із оформленням наприкінці минулого століття нової глобальної архітектури систем міжнародної безпеки виникла необхідність вивчення екологічних чинників як порівняно нових детермінантів глобального розвитку. Стан навколишнього середовища, обмеженість природних ресурсів та нерівномірність їхнього розподілу, високий рівень екологічного навантаження на навколишнє середовище, транскордонні забруднення та проблеми утилізації відходів являють собою суттєві фактори політичного, господарського та військового характеру, що визначають рівень конфліктності в рамках міжнародних систем. З іншого боку, як предмет діалогу на глобальному та регіональному рівнях, екологічні питання слугують також чинниками об'єднання зусиль низки суб'єктів міжнародного співтовариства [1; 2].

В останні роки у міжнародному природоохоронному регулюванні значно підвищилася роль Європейського Союзу (ЄС), що сприяло суттєвій актуалізації досліджень щодо впливу екологічних чинників на зовнішню політику Федеративної Республіки Німеччини (ФРН), як однієї з провідних з економічної та політичної точок зору держав-членів Євроспільноти та актора, який здійснює чи не вирішальний вплив на формування порядку

денного спільної політики в галузі навколишнього природного середовища [1; 2].

Екологічну безпеку як частину загальної структури національної безпеки ФРН можна розглядати як цілісну систему майже з моменту її актуалізації не лише в якості галузі наукових досліджень, а і як комплексу чинників, пов'язаних із тенденціями політичного й господарського характеру. Основоположними її рисами виявилися, по-перше, тісний взаємозв'язок питань охорони навколишнього середовища, раціонального використання його ресурсів і транскордонних забруднень та проблем забезпечення економіки необхідною сировиною, по-друге, вирішення екологічних проблем інтенсивним шляхом, зокрема через реалізацію програм з енергозбереження, модернізацію виробництв, розвиток відновлюваної енергетики та стратегій з утилізації відходів, й, по-третє, намагання віднайти такий концепт виробничого, соціально-економічного та політичного розвитку, котрий сприяв би формуванню балансу між економічним зростанням та станом біосфери. При цьому, якщо два перших з-поміж вищезгаданих структурних елементів екологічної безпеки ФРН стосувалися, здебільшого, прийняття й втілення внутрішньополітичних рішень як на федеральному рівні, так і в рамках земель, то останній є ідейно близьким до концепту «сталого розвитку», розробленого у доповіді Комісії Організації Об'єднаних Націй (ООН) з навколишнього середовища та розвитку «Наше спільне майбутнє» (1987) та схваленого на кліматичному саміті в Ріо-де-Жанейро (1992) [2; 3].

Актуалізація екологічної проблематики в політичному та соціально-економічному житті Федеративної Республіки, котра припала на початок 1970-х років, зазвичай асоціюється з діяльністю урядової коаліції Соціал-демократичної партії (СДПН, *нім.* – *Sozialdemokratische Partei Deutschlands, SPD*) та Вільної демократичної партії (ВДП, *нім.* – *Freie Demokratische Partei, FDP*) й кабінетів під керівництвом Віллі Брандта (1969 – 1974) та Гельмута Шмідта (1974 – 1982) відповідно [3]. У вказані

періоди, на тлі очевидної недостатності уваги урядів, котрі формувалися під егідою блоку Християнсько-Демократичного Союзу / Християнського Соціального Союзу (ХДС/ХСС, *нім.* – *Christlich-Demokratische Union / Christlich-Soziale Union, CDU/CSU*) впродовж 1949 – 1969 рр., до питань соціального розвитку, на порядку денному постала необхідність реформування гуманітарної сфери. Зазначений процес містив, зокрема, й суттєву екологічну складову [3; 4; 5].

Даний період ознаменувався ухваленням перших зовнішньополітичних рішень, котрі, хоча й опосередковано, однак значно вплинули на розгортання діяльності уряду ФРН в екологічній сфері, актуалізувавши, зокрема її безпекову складову через зростання уваги до проблем ресурсних дефіцитів та енергетичної диверсифікації. Так, федеральний уряд вдався до розробки програм із енергозбереження, а також до пошуків потенційних постачальників палива за межами основного, однак, на той час нестабільного, близькосхідного регіону. Ілюстрацією останнього цілком може слугувати започаткування енергетичного діалогу між ФРН та Союзом Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), результатом якого стали *Угода щодо співробітництва в енергетичній сфері* між Західною Німеччиною та СРСР, укладена 1 лютого 1970 року, а також *Договір про партнерство і співробітництво* від 12 серпня 1970 року, котрий, окрім положень щодо співпраці в господарській та паливній галузях містив також й пункти, присвячені охороні навколишнього середовища [6]. Пізніше, в середині 1980-х років, в рамках курсу на енергетичну диверсифікацію активізувався й північний вектор, що віддзеркалилося в укладенні 1986 року контрактів на постачання природного газу між однією з провідних енергетичних компаній ФРН Ruhrgas AG та норвезьким державним нафтогазовидобувним концерном Statoil. Зауважимо також, що об'єми вуглеводневих ресурсів, що постачалися відповідно до даного договору, були розраховані й погоджені сторонами на період до 2020 року [7; 8]. Згадані заходи сприяли

формуванню конкурентного середовища постачальників паливної сировини до ФРН, відносно прозорого нафтогазового ринку всередині країни, та підвищенню стійкості низки галузей економіки в аспекті їх залежності від стабільності енергетичних потоків.

Енергетичні кризи, спричинені «нафтовими шоками» жовтня 1973 року та 1979 року, виявилися загрозливими не лише для глобальних енергетичних поставок, а й мали наслідком суттєве наростання кризових тенденцій як у світовій економіці в цілому, так і в рамках господарської системи ФРН зокрема, виправдали більшість вищезгаданих зусиль уряду В. Брандта, хоча і завдали певних збитків господарству Федеративної Республіки. З іншого боку, в цей період остаточно сформувалася специфіка імпорту енергоносіїв до Західної Німеччини, де очевидно була перевага природного газу, яка збереглася й дотепер. Така тенденція була визначена, зокрема, й курсом німецького уряду на екологізацію виробництв, що проявився у вигляді модернізації існуючих енергогенеруючих потужностей, метою якої було їх переведення на споживання газу, який є набагато екологічнішим джерелом енергії за раніше широко застосовувані кам'яне й буре вугілля, активізації будівництва атомних електростанцій (АЕС) й поступовому впровадженні енергоощадних технологій в промисловості та комунальному господарстві, розширення зусиль щодо котрого припадає на кінець 1980-х років [5; 6; 9].

Водночас, Радянський Союз – основний на той період постачальник паливної сировини до Західної Німеччини, частка якого в енергетичному балансі ФРН станом на 1990 рік становила понад 48%, не був у змозі забезпечити споживачів необхідними об'ємами вуглеводневих ресурсів. Серед причин такого стану справ доцільно відзначити не лише внутрішні соціально-економічні проблеми СРСР, як-от брак кваліфікованих кадрів в галузі видобутку й постачання вуглеводнів, нестачу відповідного обладнання та суттєвих обсягів капіталу, придатного для інвестування до згаданої сфери, а й торговельні обмеження з боку західних країн,

запроваджені щодо поставок високотехнологічних товарів на радянські терени в різні періоди в рамках Координаційного комітету з експортного контролю (КОКОМ, *лат. скор.* – *SOCOM*). ФРН в даному аспекті, насамперед впродовж 1950 – 1970-х років підтримувала зусилля даного органу із обмеження постачання труб широкого діаметру, застосовуваних при побудові нафто- і газопроводів, та вимірювального обладнання для компресорних станцій, що значно відтермінувало активізацію енергетичних зносин на східному напрямку [6; 9].

Цікаво зазначити, що екологічна проблематика фігурувала й серед кола питань, які піднімалися в процесі розвитку стосунків між ФРН та Німецькою Демократичною Республікою (НДР) впродовж 1970 – 1980-х років. Так, зокрема, вже Договір про основи взаємовідносин, укладений сторонами 1972 року, містив положення, із узгодження позицій сторін із захисту біологічного різноманіття [5; 9]. Окрім того, впродовж в 1976 – 1977 та 1983 – 1985 років західнонімецькі компанії залучалися до модернізації виробничих потужностей найбільшого хімічного комбінату колишньої НДР VEB Leuna-Werke, що мала на меті не лише підвищення коефіцієнту корисної дії відповідних установок, а й зменшення питомої ваги шкідливих викидів. Згадані заходи східнонімецької сторони, до слова, були, як і випадку ФРН, спричинені «нафтовими шоками», котрі, й для НДР на ознаменувалися підвищенням цін на вуглеводні через відмову СРСР, поставляти їх на пільгових умовах, котрі раніше діяли в рамках «соціалістичного табору» [6; 10]. Іншим аспектом, що підштовхував керівництво Східної Німеччини до подібних кроків, виявилось загальне погіршення екологічного добробуту в країні. Водночас, найвищого рівня своєї актуалізації в рамках німецько-німецьких відносин екологічний чинник набув у зв'язку із візитом очільника НДР до ФРН, котрий відбувся 7 – 11 вересня 1987 року й впродовж якого головами обох німецьких держав – федеральним канцлером Гельмутом Кодем (ХДС) та Головою Державної Ради НДР Еріхом Хонеккером – була, зокрема, укладена й

угода про співпрацю в царині захисту навколишнього природного середовища [3; 4; 11; 12]. Відтак, екологічні чинники виявилися також задіяними в системі відносин між двома німецькими державами й, вочевидь, слугували додатковим чинником «прив'язки» колишньої НДР до ФРН, здійснюваної Західною Німеччиною в рамках запропонованої канцлером К.Аденауером «стратегії магніту», втілення котрої відіграло не останню роль в процесах німецького об'єднання [5].

Важливою для подальшої актуалізації екологічного чинника в зовнішній політиці ФРН виявилася також її участь у підписанні Єдиного європейського акту (ЄЄА) 17 лютого 1986 року, відповідно до якого західнонімецькою стороною були прийняті, зокрема, й зобов'язання в аспекті захисту довкілля. ЄЄА став першим загальноєвропейським документом, котрий передбачав формування спільного політичного базису, серед іншого, й у екологічній сфері й, відтак, сприяв формуванню сучасних засад політики Євроспільноти щодо захисту навколишнього середовища та участі ФРН в цьому процесі [14].

Іншою суттєвою зовнішньополітичною акцією ФРН, котра прямо стосується екологічної безпеки та функціонування її міжнародних механізмів на сучасному етапі, стала участь разом із понад 180 іншими державами світу в підписанні Монреальського протоколу до Віденської конвенції 1985 року щодо речовин, які руйнують озоновий шар, здійсненого 16 вересня 1987 року. Згаданим актом, який вступив в силу 1 січня 1989 року, передбачалося замороження й поступове скорочення викидів хімічних сполук, що класифікуються як особливо небезпечні для озонової оболонки Землі. Зазначимо, що НДР також приєдналася до Протоколу 25 січня 1989 року [2; 3].

Після німецького об'єднання 3 жовтня 1990 року екологічна проблематика в зовнішньополітичній діяльності возз'єднаної Німеччини зберегла свою актуальність. Так, 1992 року ФРН взяла участь у роботі історичної Всесвітньої конференції із навколишнього середовища та

розвитку в Ріо-де-Жанейро, в рамках котрої прийняла на себе зобов'язання із збереження та відновлення біорізноманіття. Водночас, слід констатувати, що згадана проблема залишається, попри суттєві зусилля німецької сторони, великою мірою не вирішеною, оскільки 72% з-поміж біосферних ареалів на території Федеративної Республіки продовжують залишатися під загрозою зникнення. Окрім того, в аспекті підвищення значення екологічного чинника у зовнішній політиці ФРН доцільно відзначити також той факт, що в жовтні 1997 року вона стала стороною Амстердамського договору, укладеного в рамках ЄС. Даний акт містив, зокрема, й положення щодо принципів діяльності Євроспільноти в екологічній галузі, серед яких:

- *принцип випереджувальної дії* (держави ЄС не лише докладають зусиль щодо ліквідації наслідків негативних впливів на екосистеми, а й уживають заходів щодо попередження появи проблем навколишнього середовища);
- *принцип запобігання* (держави ЄС спрямовують свою політику на зменшення вірогідності масштабних екологічних катастроф);
- *принцип усунення негативних наслідків та відшкодування шкоди, завданої навколишньому середовищу*;
- *принцип «забруднювач платить»* (держави ЄС встановлюють обсяги фіскальної відповідальності за забруднення навколишнього середовища, стимулюючи забруднювачів до зменшення викидів через застосування фінансових важелів, й спрямовують отримані кошти на ліквідацію наслідків негативного втручання в екосистеми) [3; 14].

Таким чином, запровадження німецькою стороною низки вищезгаданих зовнішньополітичних заходів, зокрема, в аспекті участі у формуванні діючого міжнародного екологічного режиму, збереження біологічного різноманіття та скорочення емісій парникових газів, знайшло

підтримку й схвалення з боку міжнародного співтовариства. Про що, скажімо, може свідчити розміщення 1996 р. в колишній столиці ФРН – м. Бонні – Секретаріату ООН із кліматичних змін [1; 3].

Вагоме значення з точки зору втілення екологічних аспектів у німецькому зовнішньополітичному курсі мала каденція уряду, сформованого СДПН та Союзом90/Зеленими під керівництвом Г. Шредера та Й. Фішера (1998 – 2005). Саме на даному етапі суттєвих змін зазнали підходи до питань зовнішньої політики та політики безпеки, до яких були долучені екологічні аспекти. Зазначимо, що німецька сторона досягла завдяки вдалому використанню даних факторів значного прогресу у просуванні власних інтересів як на глобальному, так і, переважно, на регіональному, себто, європейському, рівнях, що слугувало одним із чинників ствердження її провідних позицій в рамках Євроспільноти, оскільки останні підкріплювалися не лише очевидною вагою економічного потенціалу, а й прагматичними підходами до питань безпеки навколишнього середовища.

Провідним документом, котрий визначав напрямки втілення німецької екологічної політики як на внутрішньодержавному, так і на зовнішньополітичному рівнях, стала *Програма Федерального уряду*, прийнята 2000 року, що ознаменувала формування довгострокового політичного консенсусу між сторонами «червоно-зеленої коаліції». Саме вказаний акт містив знакове рішення щодо зупинки усіх енергоблоків атомних електростанцій до 2020 року [2; 3].

Відповідно до цієї програми розпочалося й утілення ФРН зобов'язань, взятих на себе в рамках Кіотського протоколу 1997 року (після ратифікації останнього 2002 року), відповідно до котрих планувалося зниження рівня викидів парникових газів на 21% у порівнянні із 1990 роком до 2012 року. Зазначимо, що вже станом на 2000 рік було досягнуто зниження відповідної планки на 9,3%. Загалом же, вищезгадані вимоги були виконані німецькою стороною достроково, про що

відзвітувало Міністерство з навколишнього середовища, охорони природи та атомної безпеки вже 2008 року, коли обсяг емісій парникових газів на території ФРН зменшився на 21,3% у порівнянні з 1990 роком. Іншою ж ціллю, зафіксованою в зобов'язаннях ФРН відповідно до Кіотського протоколу стало доведення до 2010 року частки відновлюваних джерел енергії в енергобалансі до 12,5% [2; 3; 13; 15].

Після приходу до влади восени 2005 року «великої коаліції» ХДС/ХСС та СДПН під проводом А. Меркель та Ф.-В. Штайнмайера екологічний курс ФРН не зазнав суттєвих змін, а подальше впровадження альтернативної енергетики й енергозбереження було продовжено. Слід вказати, що саме на цей період припадає значне розширення зовнішнього аспекту німецької екологічної політики, яке відбувалося, насамперед, на європейському рівні.

Так, ФРН відіграла помітну роль при прийнятті впродовж 2006 – 2010 рр. низки регуляторних актів ЄС в галузі захисту навколишнього середовища та впровадження енергоощадних технологій. Серед яких відзначимо, зокрема, *Європейську конвенцію про охорону міжнародних озер та водотоків, Європейську конвенцію щодо охорони річок, Європейську конвенцію щодо охорони лісів* та ін., що сприяли поглибленню засад спільної екологічної політики ЄС та заснуванню такої спеціалізованої галузі сучасного права Євроспільноти як екологічне право [1].

Окрім того, 2007 року за ініціативою ФРН, котра у першому півріччі згаданого року головувала в ЄС, Європейська Рада та Європарламент схвалили план дій під назвою «Енергетична політика Європи», котрий містив, зокрема й положення щодо формування спільної екологічної політики, яка мала ґрунтуватися на наступних принципах:

- формування конкурентного внутрішнього ринку енергоносіїв на засадах Європейської Енергетичної хартії 1991 року (вступила в силу 16 квітня 1998 року), Договору про

Енергетичну хартію і Протоколу до неї (1994) та Першого (1996) й Другого енергетичних пакетів (2003);

- посилення спільних зусиль щодо енергетичної диверсифікації, передовсім у ЦСЄ, та розбудови енергетичної інфраструктури;
- формування енергетичної складової спільної зовнішньої політики та підтримка інтенсивного діалогу з найважливішими постачальниками енергоносіїв, насамперед, із РФ, Норвегією та країнами Північної Африки;
- інтенсивна підтримка усіма країнами-членами та органами ЄС зусиль із розвитку енергоощадних й екологічно чистих інновацій та технологій [17].

Подібні положення містилися також й у Договорі про реформування ЄС, укладеному в грудні 2007 року (Лісабонському договорі) стаття 194 котрого передбачала віднесення екологічної проблематики до сфери змагальної компетенції між органами Євроспільноти та державами-членами, а сприяння енергоефективності та розвитку енергоощадних технологій визнавалося в якості одного з пріоритетів країн-членів. Зазначимо, що стосовно згаданих питань серед держав-членів ЄС й наразі існують численні суперечності, насамперед, щодо вироблення процедур передачі відповідних технологій, формування конкурентного енергоринку тощо [14].

Так, ФРН за сприяння Єврокомісії обстоювала необхідність розбудови масштабних проектів із альтернативної енергетики, зокрема, офшорних вітропарків поблизу узбережжів Балтійського та Північного морів та системи сонячних електростанцій Desertec, розташувати котру пропонувалося у Марокко, Тунісі та Алжирі. Згадані плани наštтовхнулися на опозицію з боку низки країн ЦСЄ, насамперед Австрії та Польщі, котрі обстоювали необхідність формування децентралізованого ринку відновлюваної енергії та спрощення механізмів технологічного обміну в галузі, передовсім, з метою здешевлення відповідних технологій,

провідним постачальником котрих на континенті являється ФРН. Розходження були наявні також й у підходах до діалогу із країнами-постачальниками енергоносіїв, де німецька сторона наполягала на необхідності забезпечення стабільності поставок, а більшість держав ЦСЄ вдалася до перегляду в міжнародному арбітражному порядку умов контрактів на постачання палива через наслідки першої хвилі світової фінансово-економічної кризи 2008 – 2009 рр. та завищеними цінами на енергоносії, що стосувалося, насамперед, закупівель зі східного напрямку [17; 18].

Окрім того, на період головувань ФРН в ЄС й тодішній «групі восьми» (G-8) припало ухвалення низки рішень даних міжнародних об'єднань в екологічній сфері. Так, 2007 року Рада Міністрів ЄС ухвалила стратегію «20-20-20», що передбачала скорочення до 2020 року викидів парникових газів на просторі ЄС на 20%. Відносно даного показника на аналогічні 20% мала зрости й енергоефективність економіки ЄС, що означало відповідне зниження споживання невідновлюваних енергоресурсів. Водночас, на 20% мала зрости і частка альтернативної енергетики в загальному енергобалансі Спільноти. Зазначимо, що дві з трьох між даних цілей вже виконані ФРН: станом на 2011 рік частка відновлюваних джерел енергії у загальному виробництві електроенергії склала 21%, а аналогічне скорочення викидів парникових газів було досягнуте ще 2008 року, незважаючи на інтенсивну роботу об'єктів теплової енергетики, металургії, ліквідації відходів та зростання обсягів автомобільних перевезень. На саміті тодішньої G-8 в німецькому Хайлігендамі, котрий відбувся того ж року, голови держав та урядів задекларували необхідність вивчення й обговорення можливості зниження викидів парникових газів на 20% в глобальному масштабі до 2050 року, що стало суттєвим кроком в напрямку до врегулювання глобальних кліматичних проблем [2; 3; 8; 17].

Етапним для зовнішньополітичного виміру німецької екологічної політики виявився глобальний кліматичний саміт на Балі 2007 року, в рамках якого була напрацьована база для «посткіотського процесу», себто ревізії й доповнення діючого міжнародного екологічного режиму, заснованого на Кіотському протоколі 1997 року, термін дії якого мав спливати 2012 року. ФРН разом із офіційними представниками ЄС, сприяла тому, щоб до запобігання кліматичним змінам були долучені й країни, що розвиваються, насамперед такі важливі актори міжнародної екологічної політики як Федеративна Республіка Бразилія (ФРБ; *прим.* – країна, на теренах якої розташовані найбільші за площею лісові масиви світу – сельва) та Китайська Народна Республіка (КНР; *прим.* – друга після США в світі країна за обсягами викидів парникових газів). Завдяки цим заходам ФРБ вдалося схилити до відходу від концепту «історичної відповідальності», основою якого є теза про необхідність здійснення розвиненими країнами як історично найбільшими забруднювачами біосфери заходів із субсидування країн, що розвиваються з метою впровадження на їх теренах екологічно чистих технологій. Окрім того, Бразилія солідаризувалася із висновками Міжурядової групи експертів із кліматичних змін при ООН (IPCC) стосовно необхідності скорочення емісій парникових газів удвічі до 2050 року з метою недопущення катастрофічних наслідків глобального потепління [2].

Уряд «малої коаліції» ХДС/ХСС-ВДП під проводом А. Меркель та Г.Вестервелле (з травня 2011 року – Ф. Рьослера) продовжив реалізацію раніше поставлених в екологічній сфері завдань. Так, 2009 та 2011 року німецька сторона взяла участь в історичних глобальних кліматичних конференціях ООН, котрі відбулися в Копенгагені (Данія) та Дурбані (Південно-Африканська Республіка) відповідно. На порядку денному даних самітів стояли питання щодо напрямків подальшого розвитку «посткіотського» міжнародного екологічного режиму. І хоча спроба укладення відповідного міжнародного акту в датській столиці зазнала

невдачі через негнучкість позицій США та КНР, більшість країн світу задекларувала наміри стосовно обмеження рамок глобального потепління 2°C в порівнянні із доіндустріальним рівнем. ЄС, зокрема, завдяки позиції ФРН, підтвердив наміри щодо скорочення викидів парникових газів на 20% від рівня 1990 року до 2020 року, а також нарощення частки відновлюваних джерел в енергобалансі до 20% впродовж вказаного терміну [2; 19; 20].

Більш вдалим для німецької кліматичної дипломатії виявився саміт 2011 року в Дурбані, де була досягнута принципова домовленість стосовно подовження терміну дії Кіотського протоколу до 2015 року й розробки у згаданий період нового глобального договору про захист клімату. Зокрема, сприятливим чинником для ФРН виявилася солідаризація з позицією ЄС ФРБ та США. З іншого боку, Канада, РФ та Японія відмовилися від дальшої участі в «посткіотському» процесі, апелюючи до необхідності першочергового подолання наслідків першої хвилі світової фінансово-економічної кризи. Відповідно до їх позиції, квотування емісій парникових газів сприятиме уповільненню темпів економічного зростання, а, відтак, зашкодить антикризовим заходам даних країн. Водночас, зазначимо, що як на глобальному, так і на європейському рівнях німецька сторона виступала й виступає за посилення міжнародного кліматичного регулювання, зокрема через передання відповідних компетенцій міжнародним міжурядовим організаціям та регіональним інтеграційним об'єднанням [2; 19; 20].

17 грудня 2013 року після обрання бундестагу 18 скликання та утворення коаліції ХДС/ХСС та СДПН під проводом А. Меркель та З. Габріеля склав присягу новий федеральний уряд. У діючому урядовому кабінеті ФРН питаннями екології та енергетики опікуються представники соціал-демократичної партії. Так, посаду віце-канцлера та міністра економіки й енергетики посів лідер соціал-демократів Зігмар Габріель, а

міністром екології, захисту природи, будівництва та атомної безпеки була призначена представниця СДПН Барбара Хендрікс [21].

Новостворений уряд проголосив метою своєї політики т. зв. «енергетичний поворот» (*нім.* – *Energiewende*), що передбачає збереження пріоритетності подальшої розбудови альтернативної енергетики, темпи котрої, однак, мають бути уповільнені з метою недопущення подальшого суттєвого зростання внутрішніх цін на енергоносії. Водночас, на прогнозоване у зв'язку із «енергетичним поворотом» зниження темпів розбудови відновлюваної енергетики та тісний взаємозв'язок проблематики її розвитку й дотримання норм діючих міжнародних режимів щодо викидів парникових газів вказують критики урядової програми. Зокрема, представники нині опозиційної партії «Зелені» стверджують, що подальший прогрес в альтернативній енергетиці сприятиме зростанню енергетичної незалежності ФРН, оскільки означатиме відмову від значних обсягів імпорту природного газу з РФ та Норвегії (38 і 21% енергобалансу відповідно) та електроенергії з Франції (що з 2011 року зріс на 27%). Слід також зазначити, що розвиток відновлюваних джерел енергії має суттєве значення в аспекті скорочення рівня політичного й економічного тиску на ФРН та ЄС з боку російської сторони [15; 16; 22; 23; 24].

Водночас, розвиток відновлюваної енергетики має для німецької сторони як для провідного лобіста альтернативної енергії в рамках ЄС й суттєвий іміджевий вимір, а тому відхід від задекларованих принципів виявиться не лише втратою в згаданому плані, а й може зашкодити чинникам впливу ФРН на прийняття рішень в органах Євроспільноти. Останнє видається особливо актуальним, передовсім, в аспекті дальшого втілення ініціатив Федеративної Республіки в царині антикризового регулювання в Євросоні [6; 24].

Відтак, проблематика курсу діючого уряду в енергетичній й екологічній політиці має визначальний характер стосовно активності на

міжнародній, насамперед європейській арені. Однак, саме на згаданому напрямі наразі можна спостерігати суттєві перепони для кліматичної зовнішньої політики ФРН. Так, представники держав Південної та Центрально-Східної Європи вбачають у діях німецької сторони щодо просування екологічного законодавства й розширення заходів із впровадження «зеленої» енергетики додатковий засіб ствердження її політичного й економічного лідерства в рамках ЄС та реалізації стратегії його розподілу на південну та північну частину, виходячи з критеріїв господарського розвитку. Подібне твердження не можна назвати необґрунтованим, оскільки лише країни з високим рівнем розвитку економіки спроможні до швидкої розбудови відновлюваних джерел енергії й утілення інших заходів, пов'язаних із захистом навколишнього середовища, зокрема, стратегій з енергозбереження, скорочення емісій парникових газів тощо. Відтак, згадані держави, котрі наразі в більшості потерпають від наслідків першої хвилі світової економічної кризи 2008 – 2009 рр. та кризи Єврозони 2010 – 2013 рр. й не мають достатньо вільних коштів для здійснення капіталовкладень в екологічну сферу, закликають ФРН або до збільшення внесків до спільного бюджету ЄС з метою їх використання для природоохоронних цілей чи підвищення обсягів інвестування в екологічні проекти у даних регіонах, або ж, в іншому випадку, до зняття вимог щодо реформування законодавства Євроспільноти з метою посилення його екологічної складової [2; 3; 15; 16; 24].

Неспівпадіння у підходах до згаданої галузі спостерігається також й у відносинах ФРН із низкою «старих» членів ЄС. Найбільш проблемним в даному аспекті видається питання впровадження альтернативної енергетики. Просування німецькою стороною подібних пропозицій в інституціях ЄС наштовхується, зокрема, й на опозицію Великої Британії та Франції, які традиційно вважаються лобістами атомної енергетики в рамках Євроспільноти. Так, французька сторона, незважаючи на заяви

президента Франсуа Олланда щодо необхідності скорочення залежності від постачання нафти й природного газу через розбудову альтернативної енергетики, що містилися в його передвиборчій програмі, декларує, водночас, наміри стосовно необхідності подовження терміну експлуатації наявних атомних енергоблоків й спорудження нових ядерних енергетичних потужностей. Останнє, серед іншого, розглядається в якості ефективного заходу із подолання безробіття й активізації французької економіки, що другий рік поспіль потерпає від рецесії. Подібної позиції дотримується й керівництво Великої Британії, котре в грудні 2012 року анонсувало програму із розбудови атомної енергетики. Слід також зазначити, що до реалізації проектів буде залучена й французька сторона, оскільки консорціум, очолюваний компанією EDF, виступив провідним інвестором побудови першої за останні 30 років британської АЕС – «Хінклі-Поїнт», розташованої в південно-західному графстві Сомерсет. Проект, вартість котрого оцінюється в 26 млрд. доларів США, має бути завершений впродовж 10 років. Передбачається, що потужність зведених реакторів дозволить забезпечити 7% від загального обсягу енергоспоживання Британії. В цьому ж контексті доцільно згадати й укладення минулого року угоди між російським ядерним монополістом «Росатомом» та урядом Угорщини стосовно побудови двох реакторів на угорській АЕС «Пакш» загальною вартістю в понад 10 млрд. євро. Дані заходи поряд із декларованими Польщею й Литвою намірами щодо спорудження нових атомних потужностей, а також активними кроками даних держав стосовно пошуку джерел сланцевого газу на їх території, цілком можуть бути витлумачені в якості опозиційних по відношенню до ФРН. Відтак, німецькій стороні, вочевидь, необхідні суттєві зусилля з метою переконання власних партнерів по ЄС в необхідності розвитку альтернативної енергетики, зокрема як чинника скорочення їхньої залежності від постачання «традиційного» палива, що, передовсім, стосується ЦСЄ [24; 25; 26].

З іншого боку, потенціал зовнішньополітичного аспекту екологічної безпеки ФРН продовжує залишатися суттєвим. Зокрема, зазначимо, що наразі на частку ФРН припадає 15% загальносвітових потужностей із виробництва вітрової енергії, а за рівнем розвитку вітрової енергетики Німеччина посідає третє місце в світі після КНР і США. Значний потенціал розвитку має й започаткована німецькими енергетичними концернами, насамперед, RWE, загальноєвропейська спільна ініціатива із розвитку офшорних вітропарків у Північному морі, в реалізації котрої беруть участь, окрім німецьких компаній, енергетичні корпорації з восьми інших країн ЄС. Окрім того, 2010 року ФРН посіла перше місце в світі за рівнем розвитку сонячної енергетики, обігнавши Іспанію та Японію, що також свідчить на користь започаткованих нею ініціатив із розвитку «зеленої» енергетики як у Європі, так і на глобальному рівні [2].

Слід зазначити, водночас, що Німеччина, пропагуючи використання енергоощадних технологій або технологій альтернативної енергетики, має на меті також і забезпечення свого власного економічного інтересу, зважаючи на високу собівартість їх впровадження. На можливість використання ФРН екологічних чинників в якості засобів економічної експансії й ствердження політичної могутності, насамперед, в рамках ЄС, звертає увагу низка експертів не лише з самої Німеччини, а й, передовсім з країн ЦСЄ та Південної Європи. Останнє цілком може бути окреслене в якості прояву економічного прагматизму, оскільки виготовлення енергоощадної продукції та засобів виробництва альтернативної енергії є однією з найбільш інноваційних господарських галузей сучасності, яка також характеризується високою конкурентоспроможністю на світових ринках. Наразі, завдяки розвиткові експорту екологічних технологій, можна констатувати, що німецька промисловість є виробником кожної п'ятої сонячної батареї та кожного сьомого вітрогенератора в світі, а доля ФРН на цих ринках коливається від 5% до 30% в глобальному вимірі залежно від сектору. Частка Німеччини у світовій торгівлі екологічно

безпечною продукцією вже 2006 року перевищила показник у 16%, а об'єм «зеленого» експорту досяг позначки у 55 млрд. євро, що свідчить на користь тези про використання екологічних технологій та лобіювання заходів із екологізації та енергозбереження як чинників економічної експансії [2; 24].

Ілюстративним у даному вимірі є й розвиток альтернативної енергетики в нашій країні. Так, 2010 року на території України розпочала діяльність одна з провідних німецьких компаній із виробництва технологій альтернативної енергетики – Fuhrlander. Її дочірніми структурами стали ПАТ «Вітряні парки України», котре здійснює управління потужностями вітряної енергетики та їх спорудженням, а також ПАТ «Фурлендер-Віндтехнологі Україна», засноване в липні 2010 року на базі краматорського заводу «Енергомашпецсталь», де ще на початку 2000-х років здійснювалися спроби щодо налагодження виробництва вітряних турбін. Зазначимо, що до 2013 року остання із вказаних компаній займалася переважно логістикою та збиранням вітряних установок із компонентів, доставлених з території ФРН. Минулого року ПАТ «Фурлендер-Віндтехнологі Україна» здійснило купівлю відповідних ліцензій на випуск турбін потужністю в 2.0, 2.5 та 3.0 МВт, що уможливило налагодження відповідної продукції на українському терені та перетворення України на єдиного виробника обладнання для вітропарків на пострадянському просторі. Зазначимо, що останнє в цілому відповідає вимогам законодавства ЄС щодо «місцевої компоненти» в альтернативній енергетиці. Іншою ж провідною компанією, котра розробляє й втілює проекти із альтернативної енергетики є ПАТ «ДТЕК», котра входить до групи Систем Кепітал Менеджмент. Основним напрямком діяльності ДТЕК у згаданій галузі також є вітряна енергетика, а координація відповідних зусиль здійснюється через дочірню компанію ПАТ «Віндпауер». Дана структура активно взаємодіє, насамперед в аспекті закупівлі обладнання

для спорудження вітроелектростанцій (ВЕС) із німецькою компанією «Vestas Deutschland AG» [27; 28; 29].

Слід вказати, що дані компанії спрямовують значні кошти на реалізацію проектів у вітряній енергетиці. Зокрема, витрати на спорудження запланованої ДТЕК до запуску в серпні поточного року Ботіївської ВЕС (Приазовський район Запорізької області) загальною потужністю до 200 МВт (перша черга потужністю у 90 МВт стала до ладу наприкінці 2012 року) оцінюються відповідно до відкритої звітності компанії у понад 350 млн. євро. Загалом же на теренах Запорізької та Донецької областей компанія планує до 2030 року здійснення проектів із спорудження вітропарків загальною потужністю в понад 1200 МВт, вартість котрих сягає 900 млн. євро. Здійснення аналогічних проектів ПАТ «Вітряні парки України», запланованих до реалізації на території Автономної Республіки Крим, Донецької, Запорізької, Луганської та Миколаївської областей, що включатимуть в себе спорудження 8 ВЕС загальною потужністю в понад 1500 МВт, оцінювалося станом на 2013 рік експертами даної компанії в понад 18,3 млрд. гривень [29; 30]. Відтак, можемо спостерігати, що рівень проникнення німецьких компаній на ринок «зеленої» енергетики України є доволі суттєвим, а подальше розширення обсягів торговельного обміну у вказаній галузі є перспективним через наміри українських компаній щодо її розвитку, через що наша держава також видається об'єктом потенційної зацікавленості для ФРН в даній галузі. Зазначимо, що вже наразі можна спостерігати позитивні результати даних кроків. Так, завдяки вищеописаним заходам Україна стала не лише єдиним виробником обладнання для ВЕС на пострадянському просторі, а й лідером за темпами розвитку «зеленої» енергетики в ЦСЄ. Окрім того, реалізація згаданих проектів дозволить суттєво зменшити рівень емісій парникових газів: лише введення в експлуатацію Ботіївської ВЕС сприятиме скороченню шкідливих викидів на близько 500 тис. тон на рік [29].

Водночас, визначення місця чинників екологічної безпеки у внутрішній та зовнішній політиці ФРН наразі, незважаючи на успіхи в проведенні екологічної політики всередині країни, характеризується наявністю численних проблемних аспектів. Перш за все, слід вказати на збереження високого рівня залежності господарства ФРН від постачання енергоносіїв та інших видів стратегічної сировини, насамперед рідкоземельних металів та, власне, електроенергії, що до певної міри узалежнює зовнішню політику ФРН від країн-постачальників, серед яких, в першу чергу, варто відзначити РФ, КНР, Норвегію, Францію та інші країни. По-друге, слід констатувати, що намагання щодо вироблення спільної екологічної політики ЄС відкладені на невизначений термін, передовсім, у зв'язку з економічною кризою Єврозони. Іншими чинниками, котрі ускладнюють пошук компромісу в рамках ЄС, є, як вже зазначалося, сприйняття актуалізації німецькою стороною екологічних проблем в якості проявів її експансіоністської політики, а також наявність різних позицій щодо напрямків розвитку енергетики в країнах Співтовариства. По-третє, транскордонний характер забруднень та низькі темпи втілення заходів із охорони біологічного різноманіття сприяють підвищенню екологічного навантаження на природне середовище ФРН.

Таким чином, слід констатувати, що екологічний чинник відіграє далеко не останню роль у формуванні політичної позиції ФРН на міжнародній арені, хоча його вплив спостерігається переважно у внутрішній політиці. Водночас, активна участь у діалогах з екологічних питань в рамках міжнародних організацій, зустрічей, нарад та самітів, у діяльності установ ЄС, насамперед, із дослідження проблем функціонування спільного екологічного законодавства й утілення європейських програм із «зеленої енергетики» та енергозбереження, а також в розробці й реформуванні рамкових документів щодо охорони навколишнього природного середовища, котрі становлять основу діючого міжнародного екологічного режиму, таких як *Монреальський* та *Киотський*

протоколи й численні акти європейського природоохоронного законодавства. Також спостерігаємо суттєву зацікавленість щодо використання екологічних питань з економічних мотивів, які мають на меті експорт енергоощадних технологій виробництва та лобіювання сприятливих умов для німецьких виробників «зелених технологій», насамперед в рамках ЄС. Водночас, екологічна безпека ФРН залишається вразливою до глобальних чинників дефіциту природних ресурсів, транскордонних забруднень та інших питань охорони навколишнього середовища, які потребують вирішення на глобальному та регіональному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Романова Т. А. Что такое политическая экология? От практики к теории и стратегии / Т. А. Романова // Россия в глобальной политике [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/number/Chto-takoe-politicheskaya-ekologiya-15022> (дата обращения: 15.03.2014).
2. Вилле Иоахим Пионеры климатической политики / Иоахим Вилле / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.deutschland.de/ru/topic/okruzhayushchaya-sreda/energetika-i-tehnologii/pionery-klimaticheskoy-politiki> (дата обращения: 15.03.2014).
3. Тыщенко А. Ю. Направления экологической политики Германии в XXI веке / А. Ю. Тыщенко / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: (дата обращения: 15.03.2014).
4. Umweltschutz in Deutschland // Goethe-Institut / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.goethe.de/ins/ru/lp/kul/dur/uia/rau/de5099932.htm> [процитовано 10.03.14].

5. Кноп Г. История триумфов и ошибок первых лиц ФРГ – «Пророк Вилли Брандт» / Гвидо Кноп. – М.: ООО «Издательство Астрель», 2008. – сс. 231 – 286.
6. Костюченко Д. Историчні передумови становлення німецько-російських відносин в енергетичній сфері / Дар'я Костюченко // Журнал Верховної Ради України «Віче» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1468/> [процитовано 10.03.14].
7. Possession and Transport // Statoil / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.statoil.com/en/ouoperations/gas/pages/transport.aspx>
[процитовано 15.03.14].
8. Energiemarkt Deutschlands. Sommer 2012 // BDEV Bundesverband der Energie- und Wasserwirtschaft e. V. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.dpaq.de/2436-energiemarkt-2012d-web.pdf> [процитовано 15.03.14].
9. Кноп Г. История триумфов и ошибок первых лиц ФРГ – «Лощман. Гельмут Шмидт» / Гвидо Кноп. – М.: ООО «Издательство Астрель», 2008. – сс. 329 – 331.
10. Leuna // Deutsches Chemie-Museum Merseburg / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deutsches-chemie-museum.de/index.php?id=32> [процитовано 10.03.14].
11. Der Honecker-Besuch in Bonn 1987 // Bundeszentrale für die politische Bildung / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschland-archiv/139631/der-honecker-besuch-in-bonn-1987?p=all>
[процитовано 15.03.14].
12. Павлов Н. В. Внешняя политика ГДР (1949 – 1990) / Н. В. Павлов / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

www.mgimo.ru/study/faculty/mo/keuroam/docs/210929

(дата

обращения: 14.03.14).

- 13.«Зеленые» приоритеты Германии / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bellona.ru/articles_ru/articles_2010/zelenye-prioritety-germanii (дата обращения: 14.03.14).
- 14.Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.:Знання,2012. – сс. 295 – 586.
- 15.Седых С. В. Эволюция энергетической политики ФРГ в условиях европейской интеграции – автореферат / С. В. Седых / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fa.ru/dep/upanpk/dissertation_councils/referats/Documents/2011/%D0%94%20505.001.01/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%20%D0%A1%D0%B5%D0%B4%D1%8B%D1%85%20%D0%A1.%D0%92.pdf (дата обращения: 14.03.14).
- 16.Мокирева А. Экономические последствия «энергетического поворота» ФРГ / А. Мокирева / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.hse.ru/data/2013/05/20/1298342203/%D0%92%D0%9A%D0%A0_%D0%9C%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0_%D0%90%D0%BB%D0%B8%D1%8F.docx (дата обращения: 14.03.14).
- 17.Kalb J. (2011) Legitimierung der EU durch eine erfolgreiche Klimapolitik, *Deutschland & Europa* 61: 22-31.
- 18.Greiß A. Die Zukunft regenerativer Energien in Europa , *Deutschland & Europa* 61: 68-77.
- 19.UN Klimakonferenz Kopenhagen, 2009 // Lexikon der Nachhaltigkeit / [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

http://www.nachhaltigkeit.info/artikel/klimagipfel_kopenhagen_2009_1320.htm [процитовано 15.03.14].

20. UN Klimakonferenz Durban, 2011 // Lexikon der Nachhaltigkeit / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nachhaltigkeit.info/artikel/un_klimakonferenz_durban_2011_1649.htm?sid=da8787fbecde541ad0e8bfe1c5685400 [процитовано 15.03.14].
21. Im Portrait: Das ist Merkels Kabinett // Frankfurter Allgemeine Zeitung / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/grosse-koalition-das-ist-merkels-kabinett-12707768.html> [процитовано 14.03.14].
22. Energiewende: Gabriel im Sturm der Kritik // Stern. de / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rtl.de/cms/news/rtl-aktuell/energiewende-gabriel-im-sturm-der-kritik-36b63-51ca-13-1773670.html> [процитовано 14.03.14].
23. Grüne kritisieren Energiepläne von Union und SPD // Stern. de / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stern.de//news2/aktuell/gruene-kritisieren-energieplaene-von-union-und-spd-2070727.html> [процитовано 14.03.14].
24. Germany's Tenuous Transition to Renewable Energy // Stratfor / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stratfor.com/sample/analysis/germanys-tenuous-transition-renewable-energy> [процитовано 14.03.14].
25. Французы построят в Великобритании АЭС за 26 млрд. долларов // Зеркало недели / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zn.ua/WORLD/francuzy-postroyat-v-velikobritanii-aes-za-26-mlrd-dollarov-131291_.html (дата обращения: 13.03.14).
26. Правительство РФ одобрило выделение Венгрии кредита в размере 10 млрд. евро на достройку АЭС «Пакш» / [Электронный

ресурс]. – Режим доступа:
<http://www.rosatom.ru/journalist/atomicsphere/be97e200434046d7b221fee9f0f376d0> (дата обращения: 13.03.14).

27.ООО «Ветряные парки Украины» – Производство / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://wpu.com.ua/ru/production/> (дата обращения: 13.03.14).

28.ООО «Фурлендер Виндтехнолоджи Украина» - О компании / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://fwt.com.ua/?page_id=58 (дата обращения: 13.03.14).

29.«Энергия в действии» - Годовой отчет 2012 // ДТЭК / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dtek.com/library/file/annual-report-2012-ru.pdf> (дата обращения: 13.03.14).

30.ООО «Ветряные парки Украины» – ВЭС / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://wpu.com.ua/ru/wind_parks/commissioned-wind-parks/ochakovsky/ (дата обращения: 13.03.14).